

(Rendkívüli kiadás.)

Nagyvárad, 1896.

II. évfolyam 233. szám.

Hétfő, október 5.

TISZÁNTÚL

POLITIKAI NAPILAP.

Előfizetési árak:

A kiadóhivatalban átvéve:
Egész évre . . . 6 frt — kr.
Negyedévre . . . 1 50 >
Helyben nesznoz ordva:
Egész évre . . . 8 frt — kr.
Negyedévre . . . 2 frt — kr.
Vidékre postán szállítva:
Egész évre . . . 10 frt — kr.
Negyedévre . . . 2 50 >

Megjelenik mindennap, a hétfői és ünnep utáni napok kivételével

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Apáca-utca 3. sz.

A szerkesztőség kéziratok visszaadására vagy megőrzésére nem vállalokzik.

Előfizetések és hirdetések a kiadóhivatalhoz intézendők.

Egyes szám ára 4 kr.

A katolikus kör millenniumi emlékünnepe.

Lélekelő módon ünnepelte tegnap a városi kath. kör hazánk ezredéves fennállásának emlékét. Méltó dicséret illeti a kör válaszmányát és a rendező bizottságot, hogy ilyen minden tekintetben sikerült, magasztos ünnepélyt rendezett. Szétzüllött társadalmi viszonyaink között kétszeres ez érdem, hogy ilyen hazafias alkalomra össze tudták gyűjteni a társadalom minden rétegét. Ezzel követendő példát mutatott városunk többi egyleteinek is, melyek még mindig a régi, sablonok között mozognak s nem számolnak a kor szellemével, a megváltozott idők viszonyaival és követelményeivel.

Megvalljuk, hogy magunk is féltünk, mikor az első hírt hallottuk, hogy városunk legfiatalabb társadalmi intézménye millenniumi ünnepélyt rendez — akkor, mikor már a millennium is vége felé jár. Féltünk tőle, hogy megunta már a közönség az ilyesmit s hogy a közöny fogja megölni ezt a különben minden méltánylásra méltó vállalkozást.

Kellemesen csalódtunk. Nem is csuda. Ez az ünnepély nem a rendes sablonok keretében mozgott. Minden közreműködő meghozta a magáét az ünnepély sikerének érdekében. Maga az alkalom: a felség nevenapja, az elnöki megnyitó, a dalárda szabatos éneke, Belezna y sikerült király-hymnusa, Kemenes gyönyörű szép versének méltó előadása, a nagyszámu közönség őszinte lelkesedése — mind mind hozzájárult a fényes sikerhez. Nem akarunk azért levonni senki érdeméből midőn kimondjuk, hogy mégis Karácsonyi dr. történelmi felolvasása adta meg a speciális jellegét ennek az ünnepélynek.

Nem foglalkozott az, mint a legtöbb millenniumi szónoklat, a magas politikával, a hazafenntartó eszmék fejtegetésével, nem volt az elcséptelt, banális frázisoknak összetákolt keveréke, hanem eredeti feldolgozása annak, ami mindnyájunkat legközelebből érdekel: mit tett, mit alkotott a lefolyt ezredév alatt a magyarság ezen a darab földön, amelyen lakunk: Biharországban? Ez a felolvasás miniatúr kiadása e nagy megye monographiájának, hí tükre a kis ország ezredéves múltjának.

A jól ismert multból nem nehéz levonni a következtetést. Háromszor foglalta el ezt a földet a magyarság, nemcsak kardjával, hanem kulturájával is. A kultúra első úttörői mindannyiszor a keresztény civilizáció szerény munkásai voltak. A katholicizmus méltán vesz részt azért a millenniumi ünnepeken. Vegye ki

részét a második millenniumban is a reá várakozó nagy munkából.

Az a fiatal kör pedig, mely fél év alatt másodszor tudott ily sikerült hazafias ünnepélyt rendezni, ezzel életrevalóságáról fényes bizonyosságot adott. Előre a megkezdett úton!

Dr. Szalárdi Gyula.

*

A minden tekintetben szép ünnepélyről a következőkben referálunk.

A Te Deum.

Reggel fél 9 óra előtt már zsufo lóság megtelt a kath. kör tagjaival, akik testületileg vonultak ki a róm. kath. székesegyházban ő Felsége legmagasabb névünnepe alkalmából tartandó hálaadó isteni tiszteletre.

A tágas templom zsufo lóság megtelt. A kath. kör tagjai s a papságon kívül ott voltak a közös hadsereg és honvédség tisztkara teljes számban, Pokorny Hermann altábornagy vezetése alatt; a megyei tisztkar Beöthy László főispánnal, a város tiszviselői Sal Ferenc polgármesterrel élükön; a kir. tábla bírói kara Ritók Zsigmond elnökkel, a a törvénytörzők, ügyészség, járásbíróságok, pénzügyigazgatóság, posta és távirtda igazgatóság tiszviselői, a jogakadémia, főgimnasium, főreáliskola tanári kara, továbbánagy számu előkelő férfi és nő közönség.

A Te Deumot és szent misét a bíboros ő Eminenciája gyengélkedése miatt Vinkler József vál. püspök tartotta nagy segédlettel.

A székesegyházi ének- és zenekar kiváló szabatossággal, meglepő szépen a következő egyházi zenedarabokat adta elő.

Kersch: Te Deum II. sz.

Seyler: Missa pontificalis in C.

Kersch: Benedictus sit.

Jork: Ave Maria.

A millenniumi ünnepély a Kath Körben.

A Te Deum végeztével a kath. kör tagjai és a meghívott vendégek a kör helyiségébe vonultak, hol lélekelő szép millenniumi ünnepély folyt le.

Ugy a lépcsőház mint a folyosó és különösen az ünnepély színhelyétől szolgáló diszterem magyar czimerekkel és nemzeti lobogókkal volt izlésesen díszítve. Ugy a csinos dekorálás, mint általában az egész ünnepély rendezésének oroszlán része Stark Gyula ig. tanító és Imrik Gusztáv joghalgató kiváló érdeme.

A diszteremben elhelyezett széksorokat közel száz előkelő hölgy foglalta el, míg a terem többi részében, sőt a melléktermekben is a vendégek és körtagok voltak.

Az elnöki asztalnál Palotay László egyházi elnök, továbbá Dencs János cz. kanonok és Dús László városi főügyész alelnökök foglaltak helyet.

A jelen voltak közül feljegyeztük a következőket:

Vinkler József v. püspök, Winterhalter Antal, Radnay Farkas kanonokok, Schlauch Nándor, Janky József, Kucsovsky Lajos, Nyes Mózes, cz. kanonokokat, Nátafalussy Kornél tanker. igazgatót, dr. Bozoky Alajos jogakadémiai igazgatót, Cséry Lajos, Mihaer P, Fetser A, Nemeskey A id. Gálbory Sámuel, Grámm Szilveszter, Peizer Károly és Gécz Géza mérnökök, Stark Gyula, Réz Mihály, Szemethy Géza, dr. Karácsonyi János, dr. Vuicsics Gyula, Gyöngyössy Lajos, K. Nagy Sándor, Gyalokai János, Krüger Viktor, Tóth Márton, Podhraszky Rezső, Egán Lajos, Pekánovics Imre, Rapp Miklós, Óváry Sándor, Sztarill Sándor, Béreczky László, Bázár Győző, Bárdos Ödön, Sal István, Böszörményi Géza, Kunyhóssy János, Kovács Béla, Keledy József, Rátkay József, dr. Baróthy Ákos, Vinkler Lajos, KrajcsóvitsN., Perdényi Olivér, Szerényi Ágoston, Óváry Lajos, Kárger Sándor, Élő János, Nozák Rudolf, Sábel János, dr. Milkó J., Czigelt József, Jelinek Ferencz, Déry János, Vonez Zsigmond, Voszka Ferencz, Szilárdy Ernő, Beeskay Arthur, Péresy Sándor, Számborovszky Rezső, Nagy Lajos, Domonkos Andor, Weidlich István, Köblös Ferencz, ifj. Guttman J., Virányi Győző, Jablonszky Emil, Paksy Gnsztáv, Rigli József, Marossy Károly stb. rovábbá a premontrai rend tagjai és az alsóbb papság és a jogász ifjuság nagy számmal.

Az ünnepélyt a dalkör nyitotta meg Belezna y Antal vezetése alatt a Szózzattal. Az ének meglepően szép volt s dicséretükre válik úgy az ez alkalomra csak pár nappal ezelőtt megalakult dalárda tagjainak, mint főleg Beleznaynak.

Az elnöki megnyitó.

A Szózzat elhangzása után Palotay László egyházi elnök tartotta meg remek elnöki beszédét. Az emelkedett szellemű megnyitóban visszapiillantást vet a millenniumi esztendő kiemelkedő mozzanataira, a kiállítás megnyitására, a Mátyás-templomi fényes Te Deumra, a koronázás évfordulójára, az emléksobrok leleplezésére, a Vaskapu megnyitására s kiemeli, hogy lélekelő volt látni, hogy Urunk királyunk, kinek névünnepén tartjuk ez emlékünnepe, a millenniumi örömnapi mindegyikén együtt érzett, együtt ünnepelt a nemzettel. Majd utal arra a fényes szerepre, melyet a katholicizmus a letűnt ezredévben vitt. Ó ápolta a szabadság szeretet tüzét, mely a leghatalmasabb fenntartó erőnek bizonyult az első évezredben. Ez volt az az erő, mely minden nagy csapás után életre keltette a már-már haitottnak hitt nemzetet. — Megemlékezik arról a haladásról, amit Árpád népe, ez a maroknyi nép, az elmult tiz évszázadban tett, s amelynek csudálására jár most a művelt világ. — Végre az apostoli király éltetésével megnyitottnak jelenti ki a kath. kör mai ünnepélyét.

A minden szavában mély, lángoló hazaszeretettől áthatott beszéd gyújtó hatással volt az egybegyűlt díszes hallgatóságra s élénk tetszésben részesült.

Ezután a dalárda adta elő Belezna y Antal egyik szép szerzeményét: a Király Hymnust. A darab és az előadás zajos tetszésben részesült s végül megtapsolták.

Dr. Karácsonyi János felolvasása.

A millenniumi ünnepség legbecsesebb pontja következett ezután. Dr. Karácsonyi János theol. tanár, kiváló jeles történettudósunk olvasa fel a következő értekezését.

Az ezredéves mult emlékei Bihar megyében.

Jákob pátriárka egykoron az égi látományt követő álmot után a feje alatt volt követ emlékjelül fölállítotva s rá olajat öntött. A mit ő akkor öntudatosan tett, azt teszük többé-kevésbé öntudatlanul, de ugyanazon emberi természetből ösztönözöttetve a többi nemzedékek: Emléket állítanak műveltségi állapotokról, küzdelmekről, vágyaikról, szorgalmukról, vagy renyhességükről magukban azon épületekben, könyvekben, ötvösművekben vagy akár a házi szerekben, melyeket emeltek s használtak. S valamint egykor az az egyszerű, megolajozott kódarab elégséges volt arra, hogy Jákobot fogadott köteletségére emlékeztesse, akként a többi nemzedékekről ránk maradt tárgyak, sokszor egyszerű helyek is elégségesek arra, hogy a gondolkodó embernek elmékedésre s cselekedeteinek irányítására alkalmat nyujtsanak és ekként csak azt idézzék elő, mit a megrendítő események visznek végbe.

Különben is Magyarország ezredéves fennállásának ünnepén immár százán és százán, vagy akár ezren is, még pedig nálam jobban elmondták általánosságban, mi tartotta fenn e nemzetet, mi vált hasznára e hosszú évezreden keresztül. Elmondták mennyit küzdött, mennyit szenvedett, hány diadalt aratott, hány viszontagságot állott ki. Tarlóznék, vagy ismételnék csupán, ha szeretett körünk e kedves ünnepe alkalmával megint ilyenek elmondásával untatnám szives hallgatóimat. De talán nem leszek unalmas, ha ezen alkalommal hazánk földjének egy kis darabját, éppen azt, melyet legközelebből ismerünk, melyet szűkebb hazánknak nevezhetünk, tartom tükör gyanánt szíves hallgatóim lelki szemei elé s azt mondom el pár szóval mit tett, mit alkotott a magyar nemzet ezredéven át Bihar megye területén?

Ha végig tekintünk az Árpád kor történetén egész a tatárjárásig, Bihar megye földén nem találunk emléket, a mely biztosan pogány magyaroktól származnék, nem találunk területet, hol valami nevezetesebb esemény végbemenetéről a történelem valamit felejtett volna. A bihari földvár az egyetlen, mit a honfoglaló magyarok kezeművének tarthatunk.

A keresztény vallás megjelenésével születik meg itt is a területkapocs, születik meg Biharvármegye. Ekkor a vándor népek törzseinek szerint való elrendezése megszűnik s a lakosság többé nem egyes törzsek fejedelméi, hanem egy szilárd, megerősödött pont körül csoportosul s valamint a püspök egyházmegyéje, akként az ispán a maga területe felett teljes joghatóságot nyer. A bihari földvár is ettől kezdve és ez által nyerte igaz jelentőségét, mert nemcsak végső szükség esetén keresték fel, hanem békében is a közigazgatásnak, az igazságszolgáltatásnak, a külső rendet fenntartó hadi csapatoknak középpontja lón. Ez nyomta aztán rá nevének, a hozzákötött állami hatalomnak bélyegét erre a nagy területre, melyet immár 9 század óta Bihar megyének nevez a magyar.

A bihari földvárban oly kis helyen megférő polgári és katonai hatalom volt csirája annak a később oly hatalmas szervezetnek, mely hazánk sorsára gyakran oly nagy, vagy éppen döntő hatást gyakorolt.

De ha az állam és katonai hatalom nem alkotott semmi állandóbbat, semmi szilárdabbat az egy bihari földvárnál, annál többet tett e korban a ker. kath. egyház. Állandó egyházaival ő adta meg a tőkét a letelepedésre, az egy helyen való lakásra és a földmívelésre, ő indította meg az ipar különféle ágait, egyzóval a polgáriassodást. Váradon felépült a székesegyház, sz. Lászlónak temető helye, a Sebes-Körösnek mentén ugyancsak Váradon a Szent-István-hegyen, továbbá Szentjánoson, Ugrán monostorok emelkedtek. — A Berettyó kedves és termékeny völgye szinte tele volt szerzetes házakkal. Ott volt mindenekelőtt a szent-jobbi híres apátság, a régi kath. magyarok kedves

bucsujáró helye. Mellette mindjárt Hegyköz-Szent-Imrén sz. István fiának, sz. Imre herceg tiszteletére épített monostort az ajtatos kegyelet. Szent-Jobbtól feljebb Monostoros Ábrányban (a mai Felső-Ábrány) és lejebb Gáborjánban, még odább Herpalyiban és Szerepen keletkeztek monostorok. Az Er mentén Diószeg mellett az egedi, közel Debreczenhez a Nyir-Pályi (vagy Monostor-Pályi) monostor lakosai terjesztették az Isten ismeretét, de egyszersmind a művelődést is.

A Fekete-Körös völgye szintén nem szükkölködött monostorok nélkül.

Itt voltak mindjárt Széplak mellett belényes-sz.-miklósi, Tenkétől nyugatra a Fekete-Bátori és a mai Köte-Gyán mellett a szabadgyáni monostorok. A bihari magyarság ezen régi alkotásai közül legtöbbnek már csak a helye van ugyan meg, de legtöbb: a herkályi és belényes-sz.-miklósi mégis maradt fenn hírnemű, két szép és hatalmas torony s e kettő elég annak igazolására, hogy művelt, tanult néppé vált már akkor a magyar, mert ily izléses, nemes, gyönyörű épületek csak polgárosult nép hazájában keletkeznek. A falusi egyházak közül a hévjői, a mostani pecze-szentmártoni temető-kápolna, remetei, nagy-ürögdí, kucsi és siteri egyházak maradtak ránk, hogy hirdessék, minő kis templomokban imádták az Urat a tatárjárás előtt itt lakó magyarok.

A polgárosodás művében tagadhatlanul részt vettek az ide telepített idegenek is. Ezek elhozták előrehaladott szerszámaikat, az ipar kereskedelem terén szerzett tapasztalataikat ide is. Olaszok, németek, csehek és tótok telepedtek le itt-ott széjjel szórva e megye magyarjai közé. Nagyváradnak Olaszi nevű része és Ér-Olaszi, a három Tóti, a két Csehi, továbbá a két Tófalu, Tótelek és Cseh-Telek mindezen telepítések emlékei.

A szalacsi régi német telepen és egykor só-megállító helyen ma már semmi régi épületnyom sincs, de a tamáshidi (ma tamásdai) németektől épített és a maga idejében hatalmas templomnak két tornya és szent helye ma is hirdeti városuk gazdagságát, építőik nemes izlését.

A tatár-járás iszonyu fergetege más fajta alkotásokra sürgette, sőt kényszerítette a szörnyű rombolást túlélt s az azt követő nemzedéket. Akiknek hegyes vidéken eső uradalmak voltak, hegyi várakat emeltek, mert ez a lovas tatársereg ellen legtöbb biztosítékot nyujtott. Így tett a váradai püspök, ki belényesi uradalmában Fenés mellett rakatta föl a püspökség hegyi várát a mai Béla-várát. Geregye Pál országbíró, ki az egész Réz-hegység urának mondhatta magát, Élesd felett a pestesi patak fejenél építette fel Solyomkeőt, a Borsa nemzetség a Fekete-Körös völgyének kezdeténél Belényes-Szent-Miklóstól délre a sólyomi várát készítette el végső szükség esetére. Akiknek megerősítésre alkalmas hegyesuccaik nem valának, azok a vizeket használták fel, hogy ezek segítségével lakásukat legalább kis rabló csapatok ellenében megvédelmezhessek. Így építette fel a Gerettye-nemzetség Berettyó mellett Adorján várát, a Hont-Pázmány nemzetség a Sebes-Körös mellett Palota várát, a Barsa nemzetség kissé odább Körösszeg várát, a Gutkeled nemzetség egyik ága, Diószegen legalább egy erős tornyot rakott, az egedi monostort pedig bástyákkal vette körül. Szalonta földes urai is, ott a Köles-ér partján ez idő tájt erősítették meg kastélyukat s rakatták föl annak legfőbb biztosítékául, a ma is meglévő Csonka-tornyot.

Sajnos, hogy e várak nemcsak a haza védelmére szolgáltak, hanem csakhamar a pártviszályok és belháborúk fészkei is lettek. Aörös-szegi hatszögletű torony láttára kinek nem jutna eszébe, hogy e vár vivása közben oltotta ki gyilkos kéz Kún-László életét és siettetta a szent királyok fájának kidőlését. Adorján vára alatt háromszor jelentek meg a királyi seregek, hogy a vár büszke urát a király iránt való engedelmisségre szorítsák. 1277-ben Geregye Miklóst, Pál országbírónak fiát, a volt erdélyi vajdát kellett megfenyíteniök; 1294-ben maga a király III-ik Endre jött oda az ország erejével, hogy az engedetlen Barsa Lórántot, az erdélyi vajdát megalázza; 1316-ban I-ső Károly király vivatta seregével, hogy trónját és életét Kopasz nádortól, Barsa Lóránt testvérétől meg-

óthalmazza. Még ugyanez évben megkezdették szeregi Solyomkő várának kiéheztetését, hogy az odamenekült Kopasz nádort teljesen ártalmatlanná tegyék. Palota vára s az erősséggé alakított egedi monostor felett sem vonultak el az idők úgy, hogy ne láttak volna magyart magyar ellen küzdeni. Palotát 1277-ben a lázadó Geregye nemzetségtől kellett visszafoglalni; az egedi monostort 1315-ben Kopasz nádor szerette volna megvívni.

De azután hála Istennek, csendesebb idők következtek. A magyar a véres harcok fészkei helyett, megint a béke és szeretet várait, az egyházakat kezdte építgetni. Az albi és micsekei szép átmeneti stílusú templomok egészen az otománi, pelbárthidi, nagybárodí, fugyi-i és kis-jenei templomok részben mind e korszakból származnak. 1330 táján megkezdődött Váradon a hatalmas csúcs-ives stílusú új székes-egyház építése is s mintát adott arra, hogy a többi földes urak is egyháziakat ily építés módban rakassák föl, vagy legalább ilyen módon bővítsek ki. Így keletkeztek aztán a részben ma is meglévő, bár többször átalakított püspöki, székhelyi, hegyközjukai, mező-telegdi és bihari templomok; az akkor még Bihar megyéhez tartozó Debreczenben a régi Szentandrás egyház s a belényesi immár romokban levő régi templom. Új szerzetes rendek is telepedtek le Bihar megye területén, és pedig a domokosrendiek Váradon, Körös-Szegen, meg Debreczenben. Az ágostonrendiek Váradon; a pálosok a bihari hágó mellett eső Kápolnán és Fugyivásárhelyen, utóbb pedig Szent-Jobbon. A ferenczrendiek Váradon, Mező-Telegden, Szalárdon és Debreczenben. Ezek számára a mindennél új egyházak épültek s közülök a szalárdi ma is hirdeti építője izlését és buzgósgát.

Jutott azután arra is idő, hogy az egyházakat értékesebb és maradandóbb tárgyakkal szereljék fel. A drága himzésű ruhákat az idő vasfoga, a gondviséletlenség és rossz akarat mind elpusztította ugyan; a váradai székesegyház előtt állott híres ércz-szobrok is megsemmisültek, de mégis Telegdy István sirképe a mezőtelegdi egyházban, a Zólyomiak cimere a székhelyi templomban, Bebek Domokos, Scolári András és Turzó Zsigmond püspökök síremlékei a váradai székesegyház történelmi emlékei között kikerültek a végső enyészet s fenn hirdetik, hogy itt Bihar megyében a XIV-ik s XV-ik században a szobrászat alkotásait nagyra becsülték.

Az ötvös művek közül a biharmegyeiek egykori drága kincse Szent László koponyacsont-tartója, a váradai gyönyörű ampolnák. Perényi Ferencz pástorboltja, messze elkerültek. De itt maradtak mintegy hírnemű a Mihályfalvi és bagaméri középkori kelyhek, a Mihályfalvi, székhelyi és szentjóbji harangok.

Jutott idő arra is, hogy az időközben felemelkedő hatalmas családok maguk és családjuk számára udvarházakat, kastélyokat emeljenek. Ilyen kastélyok voltak Mező-Telegden, a hirneves Telegdy családé, Nagy-Kerekiben a XVI-ik század elején oly nagy szerepet játszó Ártándy családé, Zsákán az Izsákai vagy röviden Zsákai, Nagy-Bajomban a Bajomi. Székhelyidőn az Albi, Zólyomi családoké. Henczhidán, Kis-Marján és Sarkadon a magukat e falvokról író családok emeltek kastélyokat. Ha valami nagy gyárak nem is, de legalább értékes málmok állottak mindenütt a Körösök, a Berettyó és Hévjő, most Pecze patak mentén s nemcsak az élelmi szereket megőrölni, hanem ruha szöveteiket elkészíteni is segítettek.

A békés idők idején csendes, de áldásos munkálkodását Bihar megyében is megakasztotta az 1526-iki év. Igaz, hogy Bihar megyét nem foglalta el rögtön a török, de a mohácsi vész után bekövetkező párt viszályok, 1566-tól kezdve pedig a töröknek átkos szomszédsága megint a háboru eszközeire az élet megvédésére fordította a lakosság minden figyelmét. Nem épít ezentul, hanem inkább rombol. A falkakoszadonak, a pusztán maradt templomok omladoznak, a Sárret nádás mocsárrá és buvóhelyé válik, az udvarházak kastélyokká és várákká alakulnak át. Így lón várára az Ártándy nagy-kerekii kastélya még 1553. előtt így lettek azokká a Zsákayak, Telegdiek, Sarkadyak és Bajomiak kastélyai. Belényest palánkkal veszik körül, tőle észak-nyugatra Papmező s

dél-nyugatra Petrilyenben, továbbá Tenkétől dél-nyugatra fekete-Bátorban új erőseket emelnek, a Berettyó és Ér összefolyásánál 1635. körül I. Rákóczy György építteti meg a pocsaji várat, odébb északnyugatra az Ér mocsarai közt a Zólyomiak Székelyhid várát készítették. A szent-jóbbi apát kastélya is várrá válik. A régi várak közül Solyomkőzt, Adorjánt, Pa-lotát, Kereszket, Nagy-Szalontát természetesen fentartják és még jobban megerősítik. A szent-jóbbi apát kastélya is várrá válik. A régi várak közül Solyomkőzt, Adorjánt, Pa-lotát, Kereszket, Nagy-Szalontát természetesen fentartják és még jobban megerősítik.

Szent-jóbbi apát kastélya is várrá válik. A régi várak közül Solyomkőzt, Adorjánt, Pa-lotát, Kereszket, Nagy-Szalontát természetesen fentartják és még jobban megerősítik.

Növelte a szerencsétlenséget, hogy a megye területének visszahódítása csak újabb rombolások révén volt elérhető. Amit Nagyvárad város szorgalmas polgársága évszázadokon keresztül emelt, a mai nagy piac helyén, az az 1689—92-ig tartó ostrom alatt mind tönkrement fedetlen, leégett vagy egészen lerombolt házak, tátonog résekkel megromlott vár került 1692 június 7-ikén a keresztény seregek kezébe. XII. Ince pápa hathatós segítségére volt szükség, hogy csak a vár is újra védhető állapotba helyeztessék. S mintha a török pusztítás nem lett volna elég 1703—11 években, hosszú keserves nyolcz esztendőig az ellenség és az idő egyaránt segített pusztítani, a mit a régi magyarok építettek. A Váradra telepített ráczok 1703-ban Diószegnél megtámadták és széjjel verték a szabadságukért felkelő s még nem eléggé szervezkedett magyarokat. A magyarok rövid idő múlva visszaadták a kölesönt: az olaszban lakó ráczokat mind kardra hányták, de ennek következménye Olaszi teljes lerombolása, az addig épített malmok, házak megsemmisítése lón. 1704. január 8-ikán sziv szaggató jelenetek között égett le a bihari templom, mert a németek és ráczok elől oda menekült a kurucz magyarság s hogy ezt megadásra kényszerítsék, a németek a templomot gránátokkal felgyújtották. Ezt követte félegyházának és Diószegnek felégettetése. Még a szatmári békekötés után sem szűnt meg a rombolás, mert Lőwenburg váradi főkapitány a még megmaradt kisebb erőseket, Szent-Jobbot, Sarkadot, Solyomkővet szánszándékkal szét hányta, hogy azok jövendőben a magyaroknak buvó helyül ne szolgálhassanak.

S mit alkotott már most a magyar nemzet Bihar megye területén a legutóbbi két század alatt? Igazán mondhatjuk, hogy: mindent! Mindent, mert hisz a fenn elsorolt középkori templomokon kívül a régi alkotásokból nem maradt meg semmi s még e templomokat is fedni és javítani kellett.

Elvadult, dudva termő földek, kivágott szőlő hegyek, kietlen s mindinkább terjeszkedő mocsarak voltak azok, amiket az 1711-ben visszatelepülő magyarság itt talált. Újra kellett e földet meghódítani, újra kellett a községek szerveznie s jó részben újra betelepíteni. — Újra kellett a vármegyét, mint a lakosság összekötő kapcsát, alkotnia s csak azután gondolhatott arra, hogy az ipar, kereskedelem, az iskolázás, a művelődés műveihez is hozzá fogjon.

S e tekintetben is csak a tiszta valóságot mondjuk, ha a katolikus egyháznak érdemeit felemlítjük. Vagy ki tagadhatná, hogy a váradi és egyéb vidéki nagy egyházak, tiszti lakok s egyéb épületek emelése végett ez hozta ide a tanult iparosokat, ez állította fel a váradi iskolákat, ez alapította az első jótékony intézeteket, ez kezdte meg először az anyakönyvvezetést s példájának óriási nyomásával ez kényszerítette a művelődés ugyanezen eszközeinek fölkarolására a többi vallás felekezeteit.

Már régebben felfedezte s kinyilvánította egyik magyar történet író, hogy a magyar faj életre valósága nyilatkozik ugyan véres harczaiban is, de még inkább abban, hogy a nagy magyar alföldet háromszor hódította meg a művelődés fegyvereivel magának.

Rövid kis előadásomból világosan megteszük, hogy ez igazság áll Bihar vármegyére nézve is. Védte ugyan e területet a magyar fegyverrel is, de még inkább magáévá tette szorgalmával, a művelődés iránt való fogékonyságával s a keresztény egyháznak segítségével. Erről beszélnek hozzánk a Bihar megye területén szétszórt ezredéves multunknak emlékei; ezek biztatnak a régi biztos nyomokon való tovább haladásra; ezek tanúsága nyomán alkalmazhatjuk Bihar vármegye területére is a ker. kath. költőnek Vörösmartynak büszke, de igaz szavait:

Kié e hon, ha nem miénk?
S ha érte mindent megtevének
Ha tiszta kézzel áldozánk
S leszünk, mik eddig nem valánk
Nincs hatalom, mely visszanyom!
S neked virulnod kell óh hon
Mert Isten s ember virraszt pártodon.

A nagy tudással készült becses dolgozatot mindvégig a megérdemelt figyelemben részesítette a közönség.

A program következő pontját a fáradhatlan buzgalmu rendező: Imrik Gusztáv töltötte be. Elszavalta szépen, érzéssel Kemenes remek költeményét: »Magyarország Nagyasszonyához.« Zajos éljenzést és tapsot kapott a csinos előadásért.

Az ünnepély utolsó szónoka D ú s László alelnök volt. Szép, hazafias, lelkes szavakban mondott köszönetet a megjelenteknek s a várakozáson felül sikerült ünnepélyt berekesztette.

Végül még a dalárda elénekelte a Hymnust s a közönség déli 12 órakor egy pompásan sikerült millenniumi ünnepély emlékével eloszlott.

A társas vacsora.

A millenniumi ünnepély méltó befejezése volt a kedélyes, emelkedett hangulatu társas vacsora a Zöldfa nagytermében, melyen közel 150-en, köztük számos szép hölgy, vettek részt. A rendező-bizottság nem merete remélni, hogy fáradozásának ily kiváló sikere legyen.

A bejárattal szemben levő asztal közepénél P a l o t a y László kanonok, egyházi elnök, jobbján S c h l a u c h Nándor jószágkormányzó és D e n c s János cz. kanonok, egyh. alelnök, balján D ú s László v. főügyész, világi alelnök ültek. Résztint ez asztalnál, résztint a többi asztaloknál jelen voltak továbbá:

D ú s Lászlóné, O ó Mihályné, Kemény L. Ignácné, Kelemen Kálmánné, Novák Gusztávné, Élő Jánosné, Germán Károlyné, Kucsosvsky

Lajos, Fetser Antal, Géczy Lajos, Ragány János, Dr. Vuicskies Gyula, Gyalokay János, Stark Gyula, Bereczky Géza, Böszörményi Géza, Török József, Pák Emil, Diószegi Győző, Bázár Győző, Votisky Elamér, Nyáry Ignác, Zs. Pálffy Béla, Lindenberger János, Halász Gyula, Makucz Ernő, Révész Lajos, Dr. Szemethy Géza, Dr. Székely István, Sztarill János, Dr. Németyhy Gyula, Nemeskey Andor, Pekanovits Imre, Kersch Ferencz, Kugler Albert, Hoffmann Henrik, Dr. Baróthy Akos, Dr. Vimmer Julián, Alacs Károly (Mező-Keresztes), Rézmann Márton (Mező-Peterd), Peiser Károly, Bárdos Ödön, Papp Imre, Sztarill Sándor, Géczy Géza, Ferdényi Olivér, Török László, Óváry Sándor, Imrik László, Megó Akos, Ótvös Géza, Rátkay József, O ó Mihály, Nagy Lajos, Imrik Gusztáv, Számborovszky Rezső, Moldoványi László, Ujházy Antal, Tarnay Károly, Virányi Győző, Miskovszky Jenő, Püsig Venczel, Id. Jelinek Ferencz, Domokos Andor, Gábor János, Milibák József, Notáky Rudolf, Sável János, Farkas László, Csajary József, Rozslay Géza, Déry János, Serényi Gusztáv, Paksy Gusztáv, Kelemen Kálmán, Élő János, Voncez Zsigmond, Bartos Bódog, Sziládky Ernő, Weidlich István, Lenk Antal, Novák Gusztáv, Markely János, Barényi Béla, Kemény L. Ignác, Czigel József, Gyagyovszky Viktor, Köblös Ferencz, Mertz Nándor, Rigli József, Schweiger Jenő, Léky Kornél, Jablonszky Emil, Ifj. Rimanóczy Kálmán, Dr. Karácsonyi János, Rottensteiner Lajos, Némethy Ferencz, Ifj. Jelinek Ferencz, Sziládky Imre, Serly Jenő, Dr. Mikó J., Serly Jenő, Zubor Andor, Ajtay Gyula, Winkler Lajos, Vidosits Gyula, Kerényi Miklós, Nagy Endre, Ifj. Márkus János stb.

A harmadik fogásnál megkezdtek a magyaros multságoknál elmaradhatlan pohárköszönőket.

Palotay László kanonok mondta az első tosztot. Minden magyar ember szíve felemelkedik e napon — ugymond — mikor apostoli királyunk névnapját ünnepeljük. (Felállanak). A költő azt mondja: A legelső magyar ember a király, érte minden honfi karja készen áll. Ő e mai napon, az ünnepélyes alkalommal a dicsőségesen uralkodó koronás király egészségére emeli poharát. Isten éltesse hosszú évekig a haza javára és boldogságára. (Szüni nem akaró éljenzés).

D ú s László előrebocsájtja, hogy dr. Schlauch Lőrincz biboros püspökre üriti poharát. Mindnyáján tudjuk, hogy ő Eminenciája Debreczen városában nemrég mondta, miszerint szeretné kitörülni a szótárból a türelem szót s helyére a szeretetet írni. Ez a szeretet hozta össze a katolikusokat. Nagyváradon nem volt hely, hol összejöttek, egyet-mást megbeszéltek és szórakoztak volna. Ő Eminenciája, kire büszkén mutathatunk, olyan, mint az acél: hajlékony, erős és tiszta. Az Isten éltesse ő Eminenciáját. Általános tetszés, éljenzés, taps).

D e n c s János: Egy éve, hogy a nagyvárad-i katolikus kör megnyílt; akkor aggodalom töltött el sokakat, hogy lesz-e elég katolikus a körben, hogy lesz-e elég bátorságuk a katolikus polgároknak vallásuk mellett nyilatkozni. igaz katolikus voltukat, kath. meggyőződésüket nyíltan bevallani. Ma örömmel látjuk, hogy az aggodalom korai volt; van kath. meggyőződés, vannak kath. polgárok, akik ezt bevallják. Soha se tagadják ezt meg. Végül élteti a kör világi elnökét gr. B a t t h á y a n y i Józsefet, aki lelki erejével, anyagi áldozattal küzd a katolikus vallás érdekében. Éljen. (Hosszasan éljenzés).

Dr. Karácsonyi János volt a következő szónok. Felemlítte a millenniumot, mint világtörténelmi eseményt. Beszédében rámutatott, hogy a római szentszék az elmúlt ezredévben mindig erős támasza, segítője volt a magyar nemzetnek. Történelmi adatokat sorol fel, hogy a nagy horderejű erkölcsi támogatáson kívül anyagi áldozatokat hozott a nemzet boldogulására. A szentszékot és ennek fejét XIII. Leo pápa ő Szentségét éltette szellemes beszéde végén. (Tetszés, éljenzés).

Serényi Gusztáv a kath. kör egyházi elnökének Palotay Lászlónak érdemeit sorolva fel, élteti mint oly férfiu, kibea jellemzőtlenség, a vallásosság, hazafiság összpontosul. A jelen voltak a tosztt hatása alatt nagy ovációkban részesítették Palotay kanonokot.

Fetser Antal tosztja elején felemlítette,

hogy ez az esztendő a millenniumnak van szentelve; a kath. kör is ma azt ünnepli. A költővel szólva: az ég és föld közös munkája volt a magyar nemzet ezer éve. Karácsonyi János az ész munkájáról szól s ezzel együtt háláját rója le a gondviselés iránt ezer éves fennállásunkért. Az ez évi VIII. törvényezikben egy imádkozó nemzetet láttunk. De a nemzet fennállásában sok része van a magyar nőknek. Ez hatalmas tényezője volt annak, hogy ezer éves fennállásunkat megérhettük. Isten éltesse a magyar nőket s különösen azokat, kik a társaságnak díszét képezik.

Schlauch Nándor: Sok lelkes felkészültöt mondta a mai napon ő is szót kér s poharat emel egy férfiu egészségére, ki nemcsak a kath. kör létesülése körül szerzett magának érdemeket, hanem létre hozta a mai ünnepélyt is. Dús Lászlót érti, ki tevékeny részt vett a kath. mozgalmakban s felkarolta a vallás érdekeit. Esmét adott, alkotott és bebizonyította, hogy az ő alkotása betetőződik. Dús Lászlóra emeli poharát azzal, hogy az Isten sokáig éltesse, hogy működését még sokáig folytathassa a katolikusok érdekében (Zajos éljenzés). Beszédét azzal egészíti ki, hogy mint mondá az alelnök, a bibornok-püspök, Debreczenben felmentette, miszerint szeretné a szótárból azt a szót; t u r e l e m és helyébe írni: s z e r e t e t. Ő csak azt akarja hozzá tenni, hogy szeretné ő is törülni a türelmet s helyébe írni, a magyar nők szívébe a szeretetet, a haza és egyház iránt s hogy ezt a nők bevinnék a családi szentélybe. Így lenne boldog a család, a szeretett haza. (Éljenzés.)

Ragány János szellemes bevezetés után szeretetből emeli poharát Váradi-Olaszi derék plebánosára: D e n e s János cz. kanonokra.

Palotay László a hazafias, vallásos, szépezt, jóért lelkesülő jelen levő jogász ifjakra; **Dencs** János pedig az ünnepélyen szavaltával közreműködött Imrik Gusztávot élteti, a ki a rendezésben is tevékeny részt vett.

Rézmann Márton mező-peterdi plebános csinos, szép beszédben fejtegette a példa üdvös hatását s poharát a kath. kör igazgatóságára s az összetartásra üritette élénk éljenzéstől kísérve.

Dr. Vuesskies Gyula szólott még közki-vánatra. Annak az egészségére köszönt, aki egy másik kath. intézményt akar létesíteni Kugler Albert alig pár hete penditette meg a kath. legényegylet létesítését Nagyváradon. Elteti őt s kívánja, hogy egy évre mint testvér intézetet üdvözölhessük. (Éljenzés.)

Ezután a társaság asztalt bontott, de azért még jó ideig együtt maradt a szép társaság.

A társas vacsora alatt Dula Miklós kitűnő cigány bandája játszott igen szépen.

Az ételek és italok igen élvezetesek, jók voltak s a jelen voltak dícsérettel emlékeztek meg C z e g l é d y Sándor kitűnő konyhájáról és pinczejéről.

A Ferencz József-hid felavatása.

— Saját tudósítónk távirata. —

Budapest október 4.

Ma folyt le az ezredévi ünnepségek egyik legkiválóbb mozzanata, az új dunai hid felavatása a király által. A főváros erre az alkalomra ünnepi díszet öltött. A király nevenapja lévén a középületek körül mindenkit kitűzték a nemzeti lobogót s az egész utvonal mentén, amelyen ő felsége a hidhoz és onnan a várpalotába hajtattott, pazar dísz és pompa vala látható. Legimpozánsabb volt maga az ünnepély színhelye a pesti hidfeljárónál és a fővámtér, melyen vagy ötvenezer főnyi közönség szorongott. A Gellért-hegyet ezeken és ezeken szállították meg, a Dunán pedig tömérdek hajó és ladik czirkált. E pompás keretnek ragyogó középpontja volt az új hid teleaggatva apró nemzeti színű zászlócskákkal és a hidfeljáró, melynek közepén emelkedett a perzsa szőnyegekkel és déli nővényekkel díszített királyi sátor. Bal felén egy remek-

művi íróasztal és egy villanyos gomb, melynek megnyomása által Ő Felsége az utolsó szegyet helyezte el a hid szerkezetében. Két oldalt állottak a tribünök, melyeket előkelő hölgyközönség tartott megszállva. Déli fél 12-re megérkeztek a polgári, katonai és papi főméltóságok s káprázatos képet nyújtott a sok díszmagyar ruha s a fényesen sütő nap sugarai megárynozták az egész képet.

Ott voltak a miniszterelnök, a miniszterek, az udvari főméltóságok, a két Ház elnökei, az államtitkárok, Ráth főpolgármester, Beniczky pestmegyei főispán, Fehér Ipoly főapát, Firczak püspök, Rudnay főkapitány, az állami hidak felügyelője, az idegen hatalmak konzulai, Turenne gróf francia, Basili orosz, Barlovacz szerb, Haris görög, Luffi bég török főkonzulok, aztán igen sokan főrendek és képviselők, az új hid építői Czekélius Aurél osztálytanácsossal és Szántó Albert műszaki tanácsossal élükön, a műtörténeti kongresszus tagjai és a sajtó képviselői. Ott voltak továbbá Lobkovitz herceg, hadtestparancsnok, Rohonczy térparancsnok, tábornokok és törzstisztek.

Kevéssel fél 12 után érkezett meg József kir. herceg, kit a közönség zajosan megjelzett, vele ült a kocsiban Forinyák honvédségi adlatus.

Pár perczel 12 előtt nyitott udvari fogaton jött Ő felsége Bolfras hadsegédével. Zúgó éljenzés fogadta a királyt a fővámtéren úgy mint az egész utvonalon. Ő felsége tábornagy ruhában volt tömérdek rendjellel. Először József főherceg, majd a miniszterelnök és kereskedelmi miniszter üdvözlését fogadta. Fiatalos tartással ment a királyi sátorba, mögötte állott József kir. herceg, a sátor előtt pedig az új hid építői sorakoztak. Ekkor előlépett Dániel kereskedelmi miniszter és elmondta beszédét, amelyre király Ő Felsége a következőleg válaszolt:

»Örömmel engedtem meg, hogy ezen új hid nevemet viselhesse s midőn azt a közforgalomnak ezennel átadom, őszintén kívánom, hogy e szép mű, mely egyszersmind a magyar műépítészetnek és vasiparnak kiváló teremtő képességét is tanúsítja, újabb hatatos tényezője legyen kedvelt magyar székes fővárosom további felvirágzásának.

Király Ő Felsége beszédét lelkes éljenzés követte. Aztán aláírta a hid gömbjébe szánt okmányt, melyet Vörös államtitkár nyújtott át neki s megnyomta a villanyos gombot s a gép süstörögve nyomta be az utolsó szegyet, mely ezüst és fejen »I. F. J.« monogram van. Majd bemutatták Ő felségének a hid építőit. Ezután a fényes társaságtól kísérve átsétált a budai oldalra, miközben érdeklődéssel hallgatta Dániel miniszter magyarázatait. A király rendkívüli elismeréssel szolt az új hidről. Félegy volt, mikor a budai oldalra ért, hol a nagy közönség tüntető éljenzése közt rövid bucsu után kocsira ült és a várpalotába hajtattott.

Az új hidat mindjárt előzónlotta a közönség, mely ma ingyen járhatott rajta, mivel a hidvámot éjfélig felfüggesztették.

T Á V I R A T O K.

Ő Felsége névünnepe a fővárosban.

Budapest, okt. 4. (Saj. tud. távir.) A király nevenapját a szokottnál fényesebben ülte meg a főváros közönsége. A hivatalos isteni tiszteletet délelőtt 9 órakor tartották a budavári Mátyás-templomban. Az ünnepi misét Vaszary primás gyöngékedése miatt Császka kalocsai érsek mondotta. A templom zsufolásig megtelt. Az udvartól ott voltak Klotild kir. herczegasszony és Mária Dorottya királyi herczegnő. A szentély padosoraiban a polgári és papi méltóságok ültek. A templom

körül óriási közönség tolongott, s a nagyszámu rendőrség tartotta fenn a rendet. A helyőrségi templomban is ünnepélyes istentisztelet volt, melyen Lobkovitz herczeg hadtestparancsnok élén az összes tábornokok, törzs- és főtisztek megjelentek. A szertartást Vanya tábori lelkész végezte.

A királyné Budapesten.

Budapest, okt. 4. (Saját tud. távir.) Ma érkezett meg reggel 9 órakor Ischlből Erzsébet királyné a fővárosba. Hivatalos fogadás nem volt. A király várta csak, aztán Paar főhadsegéd és a hatóságok részéről Rudnay főkapitány. Megérkezés után azonnal a királyi palotába hajtattak. A király és királyné ma az udvari Zsigmond kápolnában csendes misét hallgattak.

Választási mozgalom Békésmegyében.

Gyula, okt. 4. (Saját tudósítónk távirata.) Gyula város országgyűlési képviselője: Terényi Lajos ma délelőtt tartotta beszámolóját a városháza előtti téren. Beszédében dicsőítette a honboldgító (?) egyházpolitikát, melyet nagy jelentőségű vívmánynak nevezett.

Az ellenzékét okolta, a miért magartartásával előidézte a képviselőház feloszlását. Az új anyakönyvvezetés olcsóságát emlegette, a mikor ám közbeszóltak a hallgatóság közül: Hát a 3 nagy bélyeg. Egyesek éltették gr. Zichyt és a néppártot. Az ellenzék is mozog. Lukáts Gyulát akarják felléptetni, azonban Terényi megválasztása bizonyos, mivel a német városrészt meghódította azzal, hogy a fő-utczát kiköveztette, továbbá nem régen nagy agitációt fejtett ki Gyula város érdekében azon mozgalommal szemben, melynek a megyei székhely Csabára helyezése volt a célja. Terényit felkérték a jelöltség elfogadására, amire késznek nyilatkozott s így elérte a célját, amelyre törekedett.

UJ VASUTI MENETREND.

Érvényes 1896. október 1-től.

Vonat indul Nagyváradról.	Vonat érkezik Nagyváradra.
Püspökladány-Budapest felé gyorsvonat 8 ⁴³ regg., 2 ³⁷ éjjel, személyvonat 11 ³² d. e., 2 ²² d. u., 11 ³³ és 4 éjjel.	Budapest-Püspökladány felől gyorsvonat 7 ⁰⁸ este, 2 ¹¹ éjjel, személyvonat 7 ²² reggel, 3 ⁴² d. u., 1 ⁴ éjjel.
Kolozsvár felé gyorsvonat 7 ¹⁵ este, 2 ¹⁸ éjjel, vegyes- vonat 1 ²³ d. u. sze- mélyv. 3 ⁵⁸ délután, 2 ⁰⁶ éjjel.	Kolozsvár felől gyorsvo- nat 2 ³⁰ éjjel, 8 ³⁸ reggel, személyvonat 10 ¹⁴ éjjel, 11 ²⁷ d. e. vegyesvonat 8 reggel.
Csaba-Arad-Szeged felé személyvonat 10 ²⁰ d. e., 4 ²⁵ d. u., vegyesvonat 7 ⁸⁰ este.	Arad-Szeged-Csaba felől vegyesvonat 8 ³⁰ r., sze- mélyvonat 9 ²² d. e., 5 ³⁰ d. u.
Belényes-Vaskóh* felé ve- gyesvonat 4 ²⁵ reggel, 1 ⁴⁸ d. u.	Vaskóh-Belényes* felől vegyesvonat 11 ⁰⁵ d. e. 9 ¹³ este.
Érmihályfalva felé ve- gyesvonat 6 ³⁰ r., 4 ³⁵ d. u.	Érmihályfalva felől ve- gyesvonat 8 ³⁰ r., 9 ¹⁴ este.
Ósi-Kót-Gyoma felé sze- mélyvonat 7 r., vegyes- vonat 1 ³⁵ d. u.	Gyoma-Kót-Ósi felől ve- gyesvonat 10 ⁰⁵ d. e., személyvonat 8 este.

* Ezen vonatokkal lehet a Félix-fürdőbe és vissza közlekedni.